

Мицан Д. М.,

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ПАРАМЕТРИЧНІ ПРИКМЕТНИКИ У СКЛАДІ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ

У данному дослідженні робиться спроба аналізу як соматичні компоненти української та польської мови можуть сполучуватися з параметричними прикметниками у складі ФО. Також наводиться частота вживання прикметників виміру у таких фразеологізмах.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, параметричні прикметники, соматизм, компонент.

В данном исследовании делается попытка анализа как соматические компоненты украинского и польского языка могут объединяться с параметрическими прилагательными в составе ФЕ. Также рассматривается частотность сочетаемости прилагательных измерения в таких фразеологизмах.

Ключевые слова: фразеологическая единица, параметрические прилагательные, соматизм, компонент.

The attempt to analyze the way somatic components of Ukrainian and Polish can connect with parametric adjectives in the structure of phraseological units is made in this research. The connection periodicity of the adjectives of dimension in the structure of somatic phraseological units of the above two languages is also given.

Keywords: phraseological unit, parametric adjectives, idiom, somatic component.

Фразеологічні одиниці (далі ФО) є цінним джерелом інформації про мовну картину світу, яка відображається в певній національній мові, а також у зв'язку мови з історією та культурою її носіїв. Фразеологізми віддзеркалюють реалії та традиції народу, вони є результатом сприйняття навколишнього світу. Одночасно вони фіксують спостереження поведінки й думки про стереотипні явища. Виходячи з цього, можна припустити, що, досліджуючи фразеологічний фонд мови, спостерігаємо своєрідні риси, які свідчать про приналежність народу до певного культурного кола.

Однією з рис притаманних мові є антропоцентризм – сприйняття світу з точки зору людини, її досвіду, а також визнання, що людина є найважливішим і найкращим складником цього світу. Такий мовний аспект проявляється, насамперед, у розмовній мові, де назви, які стосуються людини, становлять найбільш розбудовану групу. Спостерігається це також і у фразеології. Складовим компонентом значної кількості фразеологізмів є назви частин людського тіла. Такі фразеологізми у мовознавстві прийнято називати соматичними (soma із грец. "тіло") [8, с. 135]. Соматичні фразеологічні одиниці (далі СФО) є наявні у всіх мовах. І саме їх, дослідники кожної мови виділяють в окрему найбільшу групу.

Як відомо, у 60-х роках дуже актуальною була дискусія навколо теорії В. Архангельського, яка базувалася на семантичному й синтаксичному аспектах фразеологізмів. Суть теорії полягала в тому, що окремі слова разом із фразеологізмами утворювали фразеологічні гнізда. Такі гнізда автор пояснював як окремі, категоріальні одиниці [2, с. 63-64]. Групування різного роду синтаксичних структур навколо певного слова мало більш чіткий і прозорий характер, ніж групування за семантичним значенням, тому семантика фразеологізмів являє собою необхідне поле для досліджень. На це зверталася увага як у вітчизняній, так і у польській науковій літературі, присвяченій цим проблемам.

У порівняльному мовознавстві є відомою праця польської дослідниці Я. Лінде-Усікневич де вона на матеріалі багатьох мов наводить приклади сполучуваності прикметників виміру з назвами частин тіла людей і тварин [10]. У дослідженнях різних мовознавців такі прикметники називаються параметричними або, залежно від прийнятої термінології, прикметниками виміру [1; 3; 5; 10].

Методологічно слушною є думка дослідниці Р. Гжегорчикової, щоб порівнювати не окремі лексичні одиниці вибраних мов, а зреструйовані для кожної мови структури відповідних семантичних полів. Наступним кроком буде відтворення на основі семантичних полів можливих поняттєвих рам [7, с. 7].

Метою сьогоднішньої статті є спроба порівняти мовну картину світу двох народів на прикладі соматичних фразеологізмів з параметричними прикметниками. Аналізується те, як соматичні компоненти української та польської мови можуть поєднуватися з прикметниками зі значенням 'довгий – короткий', 'високий – низький', 'широкий – вузький', 'грубий – тонкий', 'глибокий – мілкий', 'великий – малий'.

Джерелами даного матеріалу були академічні фразеологічні словники обох мов [6, с. 11].

У процесі дослідження матеріалу було виявлено, що не всі параметричні прикметники можуть входити до компонентного складу соматичних ФО. Існують також деякі особливі випадки обмеження вживання основного прикметника виміру з певним соматизмом. Так, в українській мові існує фразеологізм *гострий лікоть*, який мав би означати *тонкий лікоть*. Або у польській мові вживається прикметник *rosiągły* для визначення *dlugiej twarzy* (обличчя) [10, с. 172].

Усі параметричні прикметники української та польської мов можна поєднати у пари відповідні за значенням: *великий – duży*, *малий – mały*, *високий – wysoki*, *низький – niski*, *довгий – długi*, *короткий – krótki*, *широкий – szeroki*, *вузький – wąski*, *глибокий – głęboki*, *мілкий – płytki*, *товстий (повний) – gruby (pełny)*, *тонкий – cienki*.

Як бачимо, у парі *товстий – gruby* можлива семантична заміна основних компонентів на варіанти *повний – pełny*. Це зумовлено тим, що ні один словник не відображає можливості сполучуваності основних прикметників із назвами частин тіла.

При конфронтативному співставленні соматичних ФО нашого дослідження можна зауважити, що в двох мовах такі фразеологізми по різному сполучуються з прикметниковим компонентом. Так, в українській мові

głęboki							+							
cienki												+		
pełny		+							+	+				+

Можна зауважити, що в українській мові найбільш продуктивним є прикметник *повний* (поєднується з п'ятьма соматизмами), наступними будуть прикметники – *великий* (4 соматизми), *довгий* і *широкий* (по 3), *короткий* і *тонкий* (по 2), *малий* і *високий* (по 1). У польській мові загальна картина сполучуваності виглядає дещо інакше. Одразу три прикметники *dlugi*, *szeroki*, *pełny* поєднуються з чотирма соматизмами, *mały*, *wysoki* – з трьома, *duży* – з двома і *niski*, *wąski*, *głęboki*, *cienki* – з одним.

Різною є також кількість соматизмів. Український словник нотує 13 назв частин тіла, натомість у польській дещо більше – 15. Из них тільки шість назв є спільними в обох мовах: *ucho*, *ruka*, *oko*, *serce*, *gorlo*, *lob*, *язик*. Наведемо частотність їх сполучуваності з різними прикметниками виміру. В українській мові: *ucho* (3), *ruka* (3), *kolino* (2), *noga* (2), *oko* (2), *serce* (2), *golowa* (1), *gorlo* (1), *zub* (1), *kiшка* (1), *lob* (1), *spina* (1), *язик* (1). У польській мові: *reka* (3), *stopa* (3), *gardlo* (2), *oko* (2), *pierś* (2), *ucho* (2), *czolo* (1), *gęba* (1), *język* (1), *kręw* (1), *nos* (1), *palec* (1), *serce* (1), *skóra* (1), *włos* (1).

Такі результати наштовхують на наступні **висновки**. Відмінності у сполучуваності параметричних прикметників із різними назвами частин тіла, а також різниця у вживанні соматизмів черговий раз нагадує про різне світосприйняття двох народів. Спільне є зумовлене нашими уявленнями про навколишній світ, нашими традиціями і нашим близьким сусідством. Натомість відмінності віддзеркалюють мовну картину світу, яка для носіїв кожної мови є індивідуальною і тільки їм зрозумілою.

Дана робота є частиною досліджень семантики прикметників виміру, яка відображає контрастність і охоплює не тільки їх параметричне значення, але також і значення переносне що міститься у фразеологічних одиницях.

Література:

1. Апресян Ю. О языке толкований и семантических признаках, Известия РАН, "Серия Литература и Язык". –1994. Вып. 53. – С. 4-11.
2. Архангельский В. Устойчивые фразы в современном русском языке. – Ростов-н/Д. : Изд-во Рост. ун-та 1964. – С. 63-64.
3. Рахилина Е. Семантика размера, Семантика и информатика. – Москва, 1995. – С. 34.
4. Словник фразеологізмів української мови / [укл. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук, Н. М. Невромя, Т. О. Федоренко]. – К. : Наукова думка, 2003. – 1097 с.
5. Bierwisch M., Lang E. Grammaticale und konzeptuelle Aspekte von Dimensionadjektiven. *Studia Grammatica*. – Berlin, 1987. – S. 26-27.
7. Grzegorzczkova R. Projekt syntezy badań porównawczych w zakresie nazw wymiarów // Nazwy barw i wymiarów – Sztokholm "Stockholm Slavic Papers" 1997. – S. 6-12.
8. Krawczyk A. Cechy części ciała jako tworzywo semantycznej struktury związków frazeologicznych (na materiale gwarowym) // Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej, t. 1, / Pod red. M. Basaja, D. Rytel. – Wrocław, 1982. – S. 135-143.
9. Lang E. Semantik der Dimensionsauszeichnung räumlicher Objekte // Grammaticale und konzeptuelle Aspekte von Dimensionadjektiven, *Studia Grammatica*". – Berlin, 1987. – S. 26-27.
10. Linde-Usiekniewicz J. Przymiotniki wymiaru w połączeniu z nazwami części ciała w językach: polskim, rosyjskim, ukraińskim, szwedzkim, wietnamskim i japońskim // *Studia z semantyki porównawczej* / Pod red. R. Grzegorzczkovej i K. Waszakowej. – Warszawa, 2000. – S. 167-194.
11. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny / [pod red. S. Bąby i J. Liberka]. – Warszawa : PWN, 2002. – 1096 s.